

**TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS**

VOLUME 7 / 2024

LABOR ECONOMIC

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ilmiy elektron jurnali

**LABOR ECONOMICS AND
HUMAN CAPITAL**

scientific electronic journal

2025-yil 4-son

Volume 4, Issue 4, 2025

**MEHNAT IQTISODIYOTI
VA INSON KAPITALI**
ISSN: 3030-3117

LABORECONOMICS.UZ

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

№ 4-2025

**ЭКОНОМИКА ТРУДА И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ
КАПИТАЛ**

LABOR ECONOMICS AND HUMAN CAPITAL

“Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 328/3-sonli qarori bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: “Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy maktabi.

Tahririyat manzili:

100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko'chasi, 49 uy

Elektron manzil: ilmiymaktab@gmail.com

Jurnal web-sayti: www.laboreconomics.uz

Bog'lanish uchun telefonlar:

+998998818698

Tahririyat Kengashi raisi:
(Chairman of the Editorial Board)

Abduraxmanov Qalandar Xodjayevich, O'zFA akademigi

Tahririyat Kengashi a'zolari:
(Members of the Editorial Board)

Sharipov Kongratboy Avezimbetovich, t.f.d., prof.
Yusupov Axmadbek Tadiyevich, i.f.d., prof.
Raifkov Kudratilla Mirsagatovich, i.f.d., prof.
Xalmuradov Rustam Ibragimovich, i.f.d., prof.
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.
Nazarov Sharofiddin Xakimovich, i.f.d., prof.
Jumayev Nodir Xasiyatovich, i.f.d., prof.
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof.
Zokirova Nodira Kalandarovna, i.f.d., prof.
Xudoyberdiyev Zayniddin Yavkachevich, i.f.d., prof.
Muxiddinov Erkin Madorbekovich, i.f.f.d., (PhD)
Xolmuxammedov Muhsinjon Murodullayevich, i.f.n., dots.
G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich, i.f.d., prof.
Irmatova Aziza Baxramovna, i.f.d., prof.
Shakarov Zafar Gafarovich, i.f.f.d., (PhD)

Jamoatchilik Kengashi a'zolari:
(Community Council members)

Bred Bodenxauzen (AQSh)
Jon Ankor (Buyuk Britaniya)
Odegov Yuriy Gennadevich (Rossiya Federatsiyasi)
Xeynz Miller (AQSh)
Sung Dong Ki (Koreya Respublikasi)
Masato Xivatari (Yaponiya)
Gerxard Feldmayer (Germaniya)
Eko Shri Margianti (Indoneziya)
Ahmed Mohamed Aziz Ismoil (Misr)
Rohana Ngah (Malayziya)
Sharifah Zanniyerah (Malayziya)
Teguh Dartanto (Indoneziya)
Nur Azlinna (Saudiya Arabistoni)
Muhammed Xoliq (Pokiston)
Alisher Dedaxonov (Toshkent)

Mas'ul muharrir (Editor-in-Chief): G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich

Ijrochi muharrir (Executive Editor): Iskandarova Dilafruz Ikrom qizi

Veb-administrator (Web admin): Mamatxo'jayev Otabek

MUNDARIJA (CONTENTS)**MEHNAT BOZORI VA MEHNAT MUNOSABATLARI**

S.B.G'oyipnazarov	<i>Ish bilan bandlik sifatini oshirishning ijtimoiy-iqtisodiy omillari va rivojlanish yo'nalishlari</i>	6-17
S.P.Qurbonov	<i>Ish bilan unumli bandlik darajasini baholashda institutsional, inklyuzivlik va hududiy xususiyatlar</i>	18-29
Z.Y.Juliyev	<i>Preparing Uzbekistan's labour force for WTO integration: risks and policy directions</i>	30-40
Sh.Sh.Iskandarov	<i>Aholi bandligini ta'minlashda oliy ta'lim xizmatlarining vazifalari</i>	41-50
M.A.Jumayeva	<i>Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun inklyuziv tadbirkorlik bo'yicha ilmiy tadqiqotlarning bibliometrik tahlili (R dasturi asosida)</i>	51-60

INSON KAPITALI

Sh.V.G'aniyev	<i>Kredit-modul tizimini jahon tendensiyalariga tenglashtirish</i>	61-69
S.R.Xolbayeva	<i>Рост охвата высшим образованием как фактор безработицы</i>	70-82
J.B.Shaymanov B.B.Quvondiqov	<i>Inson kapitali va uning iqtisodiy rivojlanishdagi o'рни...</i>	83-91

INSON TARAQQIYOTI

N.A.Axmedova	<i>Aholi daromadlarini oziq-ovqat xavfsizligiga ta'sirining hozirgi holati tahlili</i>	92-101
A.F.Abdullayev	<i>O'zbekiston axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sektorining rivojlanish holati: 2017-2024 yillar tahlili ...</i>	102-110
D.B.Fayziyeva	<i>Minimal ish haqi siyosatining iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarini</i>	111-119
J.K.Karimov	<i>Davlat iqtisodiyoti xavfsizligining tuzilmaviy komponentlarini aniqlashga yondashuvlarni ishlab chiqish</i>	120-128
J.K.Karimov	<i>Globalashuv muammolari sharoitida iqtisodiy xavfsizlik indeksini iqtisodiy va matematik modellashtirish</i>	129-139

KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH**S.S.Amirdjanova***Риски и угрозы попадания в бедность среди занятого населения* 140-148**MIGRATSIYA****Z.T.Jumanova
J.X.Abdikayumov***Iqtisodiyotga turizmning bevosita ta'sirini tanlanma kuzatuvlar asosida statistik baholash* 149-159**INSON RESURLARINI BOSHQARISH****M.Sh.Axmedov***Korxonalarda KPI orqali ishchilarni rag'batlantirish tizimini takomillashtirish masalalari* 160-170**K.A.Ibroximova
I.A.Imomov***Mechanisms for improving personnel management in enterprises to enhance financial sustainability* 171-183**J.R.Mansurov***Turistik korxonalarda HR texnologiyalarini joriy etishning samaradorlik ko'rsatkichlari* 184-194**M.G'.Qaxramonova***Kadrlar qo'nimsizligi darajasini pasaytirishda xorijiy kompaniyalar tajribalaridan O'zbekiston mehnat bozorida foydalanish imkoniyatlari* 195-206**TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH****T.Djurayev***Моделирование прогнозирования развития агропромышленного комплекса* 207-216**J.I.Islomov***Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobini yuritishning yangi yondashuvlari* 217-226**N.O.Jumaniyazov
S.J.Xudayorova***Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari* 227-237**N.O.Jumaniyazov
N.Z.Matmuratova***Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirish strategiyasi* 238-247**N.O.Jumaniyazov***Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirish yo'llari* 248-258**U.U.Raxmatullayev***Kichik biznesni eksport salohiyatini oshirish obyektiv zarurati* 259-267**T.M.Urakov***O'zbekiston Respublikasi yashil iqtisodiyotda milliy shaffoflik tizimi* 268-275

A.A.Shomirov	<i>Iqtisodiyotga qimmatli qog'ozlar bozori orqali portfel investisiyalar jalb qilishning obyektiv zarurligi.....</i>	276-285
A.A.Abduqahorov	<i>Kichik va o'rta biznes subyektlari eksport salohiyatini oshirishda kichik sanoat zonalarining o'rni</i>	286-295

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>

XORAZM VILOYATI IQTISODIYOTINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA SANOAT TARKIBIY O'ZGARISHLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI

Jumaniyazov Nodirbek Odilbek o'g'li

Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti,
To'rtko'l fakulteti, assistent-o'qituvchi
nodirbek.jumaniyazov@430gmail.com

Xudayorova Sevara Jamalbek qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
To'rtko'l fakulteti talabasi
sxudayorova5108@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola Xorazm viloyati iqtisodiyotini yanada rivojlantirish yo'llari hamda hudud doirasida yo'lga qo'yilishi manfaatli bo'lgan yangi sanoat yo'nalishlari haqida ma'lumot beradi. Oxirgi yillarda Xorazm viloyati makroiqtisodiy ko'rastkichlarining o'sish tendensiyalarni davomiyligini va yaqin yillar uchun mo'jallangan davlat dasturlaridagi ustivor yo'nalishlarni tahlil qilish bilan, mintaqadagi mavjud tabiiy, iqtisodiy-ijtimoiy imkoniyatlardan unumli foydalanish orqali yangi ish o'rinlarni tashkil qilish evaziga iqtisodiy o'sishga erishish masalalari asosiy vazifa qilib belgilandi. Yuqoridagi vazifalar ochib berishda iqtisodiy-geografik tahlil, statistika va kartografik usullar foydalanildi. Aynan ushbu tadqiqot usullari yordamida Xorazm iqtisodiyotini rivojlantiruvchi yangi sanoat turlarini shakllantirishning o'ziga xos jihatlari hamda kelajakdagi istiqbollari haqidagi taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: Xorazm, sanoat klasteri, diversifikatsiya, rivojlanish, qayta ishlash, to'qimachilik, qishloq xo'jaligi, strategiya, logistika, to'qimachilik, yengil sanoat, resurs, kapital, turizm, diversifikatsiya, transport, energetika, takomillashuv.

ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ УЛУЧШЕНИЯ СТРУКТУРНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ В ПРОМЫШЛЕННОСТИ В РАМКАХ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ ХОРЕЗМСКОЙ ОБЛАСТИ

Джуманиязов Нодирбек Одилбек угли

Ташкентский государственный экономический университет,
Преподаватель факультета Турткуля
Худаёрова Севара Жамалбек кизи

Ташкентский государственный экономический университет,
Студент факультета Турткуля

Аннотация. В данной статье представлена информация о путях дальнейшего развития экономики Хорезмской области и новых промышленных направлениях, которые целесообразно развивать в регионе. В последние годы анализ тенденций

роста макроэкономических показателей Хорезмской области и приоритетных направлений государственных программ, запланированных на ближайшие годы, определил главную задачу достижения экономического роста за счет создания новых рабочих мест путем эффективного использования существующих природных, экономических и социальных возможностей региона. Для выявления указанных задач были использованы экономико-географический анализ, статистика и картографические методы. Именно с помощью этих методов исследования были разработаны предложения и рекомендации по конкретным аспектам формирования новых отраслей, развивающих экономику Хорезма, и их будущим перспективам.

Ключевые слова: Хорезм, промышленный кластер, диверсификация, развитие, переработка, текстиль, сельское хозяйство, стратегия, логистика, текстиль, легкая промышленность, ресурсы, капитал, туризм, диверсификация, транспорт, энергетика, совершенствование.

PRIORITY DIRECTIONS FOR IMPROVING INDUSTRIAL STRUCTURAL CHANGES IN THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE ECONOMY OF KHOREZM REGION

Jumaniyazov Nodirbek Odilbek ugli

Tashkent State University of Economics,
Turtkul Faculty, Assistant Lecturer

Khudayorova Sevara Jamalbek qizi

Tashkent State University of Economics,
Turtkul Faculty Student

Abstract. This article provides information on the ways of further developing the economy of Khorezm region and new industrial directions that are beneficial to establish within the region. In recent years, the analysis of the growth trends of the macroeconomic indicators of the Khorezm region and the priority areas of the state programs planned for the coming years have determined the main task of achieving economic growth through the creation of new jobs through the effective use of the existing natural, economic and social opportunities in the region. Economic and geographical analysis, statistics and cartographic methods were used to reveal the above tasks. It was with the help of these research methods that proposals and recommendations were developed on the specific aspects of the formation of new industries that develop the Khorezm economy and their future prospects.

Keywords: Khorezm, industrial cluster, diversification, development, processing, textiles, agriculture, strategy, logistics, textiles, light industry, resource, capital, tourism, diversification, transport, energy, improvement.

Kirish

O'zbekistonda chekka hududlarni rivojlantirish bugungi kunda eng dolzarb masalalardan biridir. Mintaqa iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini ilmiy-nazariy jihatdan o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayon sanoatni zamon talablariga moslashtirish, iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va raqobatbardoshlikni oshirishni anglatadi. Garvard biznes maktabi professori M. Porter ta'kidlaganidek, innovatsion va texnologik yangilanishlar raqobatbardoshlikni kuchaytiradi, diversifikatsiyalangan va yuqori qo'shimcha qiymatli mahsulotlarga

yo‘naltirilgan sanoat tuzilmasi esa iqtisodiy rivojlanishning barqarorligini ta‘minlaydi. Nazariy jihatdan sanoat tarkibiy o‘zgarishlar ichki va tashqi shakllarda namoyon bo‘ladi: ichki o‘zgarishlar samaradorlik va sifatni oshirish bilan bog‘liq bo‘lsa, tashqi o‘zgarishlar eksport-import tuzilmasi va global bozor talablariga moslashishni ifodalaydi.[1]

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022 — 2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida” 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni ijrosini ta‘minlash, Xorazm viloyati hududlarida sanoat, qishloq xo‘jaligi kelgusi besh yildagi istiqbollarini hamda har bir tuman va shaharning “o‘sish nuqtalari”ni belgilash, ijtimoiy sohani rivojlantirish orqali aholi salomatligi hamda turmush darajasini yanada yaxshilash borasida amalga oshirilishi lozim bo‘lgan chora tadbirlar dasturi ishlab chiqilgan. [4]

Xorazm viloyatida meva-sabzavotlarni qayta ishlash sanoatini yo‘lga qo‘yish — bu hududning qishloq xo‘jaligi salohiyatidan samarali foydalanish, eksportni kengaytirish va yangi ish o‘rinlari yaratish imkonini beradigan strategik yo‘nalishdir. Buning uchun xomashyo bazasini mustahkamlash, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va logistika tizimini rivojlantirish zarur.

Xorazmda pomidor, bodring, uzum, olma, qovun kabi mahsulotlar ko‘p yetishtiriladi. Ammo qayta ishlash quvvatlari yetarli emasligi sababli mahsulotlarning katta qismi xom holda sotilmoqda. Turkmaniston va Qozog‘iston bozorlariga yaqinligi eksport uchun qulay. Xorazmda qayta ishlash ko‘rsatkichlari respublika o‘rtacha darajasidan past. Mavjud kichik sexlarda zamonaviy uskunalar yetarli emas. Natijada tez buziladigan meva-sabzavotlar qayta ishlanadi. Tayyor mahsulotlar yuqori qo‘shimcha qiymat bilan sotiladi. Xorazm iqtisodiyotida sanoat ulushi ortadi. Bu viloyatni eksportchi hududga aylantiradi. [12]

Qurilish materiallari sanoati uy-joy qurilishi, sanoat va qishloq xo‘jaligi uchun zarur bo‘lgan g‘isht, sement, gips, keramika plitalar, yig‘ma temir-beton konstruksiyalar, tabiiy tosh qoplamalari kabi mahsulotlarni o‘z ichiga oladi. Xorazm viloyatida mavjud qum, shag‘al, kaolin va boshqa mineral resurslar asosida g‘isht va keramika ishlab chiqarish imkoniyati katta bo‘lib, bu import o‘rnini bosish va ichki bozorni to‘ldirishga xizmat qiladi. Sement ishlab chiqarish korxonalari faoliyat yuritib, eksport hajmi yil sayin ortib bormoqda. Gips qazib chiqarish solig‘ining kamaytirilishi esa gips asosidagi pardozlash materiallarini arzonlashtirib, ishlab chiqarishni kengaytirishga imkon yaratmoqda. Energiya tejamkor materiallar yo‘nalishida avtoklav usulida gazobeton ishlab chiqarish loyihalari amalga oshirilmoqda, bu mahsulot yengil, issiqlikni yaxshi saqlaydi va uy-joylarda energiya samaradorligini oshiradi. Shuningdek, issiqlik izolyatsiya mahsulotlari ishlab chiqarish aholining kommunal xarajatlarini kamaytiradi, paxta chiqindilari va qamish

asosida tayyorlanadigan ekologik kompozit panellar esa ekologik barqarorlikni ta'minlaydi. [2]

Ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 23-maydagi PQ-4335-son qarorida qurilish materiallari sanoatini jadal rivojlantirish, korxonalarni modernizatsiya qilish, texnologik yangilash va mahalliy mineral xomashyo resurslarini qayta ishlashga investitsiyalarni jalb qilish vazifalari belgilangan. Ushbu qaror asosida tarmoqni diversifikatsiya qilish, eksport hajmlarini oshirish va raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish uchun qulay shart-sharoitlar yaratilmoqda. Bu chora-tadbirlar Xorazm viloyatida ham amaliyotga joriy etilib, 2025–2026 yillarda 40 ta loyiha ishga tushirilishi va 1100 dan ortiq yangi ish o'rinlari yaratilishi rejalashtirilgan.[8]

Xorazm viloyatida mashinasozlik va elektrotexnika sanoatini rivojlantirish hududning iqtisodiy salohiyatini sezilarli darajada oshirishi mumkin, chunki bu hududda qishloq xo'jaligi yetakchi tarmoq bo'lib, paxta, g'alla va sabzavot yetishtirish keng miqyosda amalga oshiriladi, shuning uchun qishloq xo'jaligi texnikalariga ehtiyoj doimiy ravishda yuqori darajada bo'ladi, ayniqsa traktor, kombayn, sug'orish nasoslari va boshqa texnikalar uchun ehtiyot qismlar ishlab chiqarish mahalliy fermerlar uchun katta qulaylik yaratadi va importga bog'liqlikni kamaytiradi. Shu bilan birga xorazm aholisi soni 1,9 milliondan ortiq. [10]

Bu hududda maishiy texnika va elektr jihozlariga talab yuqori, nasoslar, sovutkichlar, ventilyatorlar va boshqa jihozlarni ishlab chiqarish aholining kundalik ehtiyojlarini qondirish bilan birga yangi ish o'rinlari yaratadi va ichki bozorni mahalliy mahsulotlar bilan to'ldiradi. Bundan tashqari xorazmning geografik joylashuvi, ya'ni turon pasttekisligida, amudaryo bo'yida joylashgani transport va logistika imkoniyatlarini kengaytiradi, bu esa ishlab chiqarilgan mahsulotlarni nafaqat ichki bozorga, balki qo'shni viloyatlar va hatto xorijiy mamlakatlarga eksport qilish imkonini beradi. Mashinasozlik va elektrotexnika sanoatini rivojlantirish natijasida xorazmda sanoat klasteri shakllanadi, ilmiy-texnikaviy innovatsiyalar joriy etiladi, energiya tejamkor texnologiyalar keng qo'llaniladi va bu hudud iqtisodiy jihatdan barqaror hamda raqobatbardosh markazga aylanadi. Natijada qishloq xo'jaligi bilan sanoat o'zaro integratsiyalashib, xorazm viloyatining iqtisodiy o'sishi tezlashadi, aholi bandligi ortadi va hududning eksport salohiyati kengayadi.

Yengil sanoat Xorazm viloyatida katta salohiyatga ega, ayniqsa paxta xomashyosi, mehnat resurslari va turizm bilan bog'liq dizayn imkoniyatlari mavjud. To'qimachilik va tayyor kiyim-kechak, charm-poyabzal sanoati, mebelsozlik kabi yo'nalishlar bo'yicha rivojlantirish strategiyasi taklif etiladi.

Mahalliy paxta xomashyosini chuqur qayta ishlash orqali yuqori qo'shilgan qiymatga ega gazlama va tayyor kiyim-kechak ishlab chiqarish xorazm iqtisodiyotini yanada tiklab beradi. Dizayn va moda maktablari tashkil etishni ham chuqur o'ylab ko'rgan holda Yosh dizaynerlarni tayyorlash,

kreativ g'oyalarni sanoatga jalb qilishni yo'lga qo'yish yaxshi natijalarga olib keladi. Brendlashtirishga keladigan bo'lsak “Made in Khorezm” yorlig'i ostida sifatli charm mahsulotlar ishlab chiqarish mumkin. So'ngra Toshkent, Andijon va Namangan charm sanoati korxonalari bilan hamkorlikda texnologiya almashinuvini yo'lga qo'yish lozim. Bu yo'nalishlar O'zbekiston Prezidentining PQ-4453-sonli qarorida belgilangan yengil sanoatni rivojlantirish strategiyasi bilan hamohangdir. Shuningdek, 2024-yil dekabr oyida o'tkazilgan yig'ilishda eksportdagi pasayishlarga moslashish va ichki imkoniyatlarni safarbar etish zarurligi ta'kidlangan. [4]

Xorazm viloyati O'zbekistonning shimoliy g'arbida joylashib, Amudaryoning quyi oqimi bo'yida turon pasttekisligining bir qismida joylashgan, iqlimi keskin kontinental bo'lib, yozda havo harorati +43 dan +54 darajagacha ko'tarilishi, qishda esa sovuq bo'lishi bilan ajralib turadi, shuningdek bu hududda tog'lar yo'qligi sababli zilzilalar kam uchraydi va yil davomida quyoshli kunlar ko'pligi dehqonchilik uchun qulay sharoit yaratadi. Dorivor o'simliklarni yetishtirish fermerlar uchun qo'shimcha daromad manbai bo'lib xizmat qiladi. Bu esa minglab yangi ish o'rinlarini yaratadi va aholining bandligini oshiradi, shuningdek xalqaro bozorlarda dorivor o'simliklardan tayyorlangan mahsulotlarga talab yuqori bo'lgani uchun eksport hajmi kengayadi. [3]

Xorazm uchun drayver sohalardan biri - turizm. Shu bois viloyatda mehmonxona o'rinlarini ko'paytirish, salohiyatli mamlakatlardan Urganchga doimiy va charter reyslar tashkil etish zarurligi ta'kidlandi. [12]

Xususan, Urganch shahrida to'qimachilik va turizm, Xiva shahrida turizm va qurilish materiallari, Gurlan tumanida to'qimachilik va issiqxona xo'jaligi, Yangibozor tumanida issiqxona va meva-sabzavotni qayta ishlash, Tuproqqal'a tumanida mashinasozlik va elektr texnikasi kabi yo'nalishlarni rivojlantirish mumkinligi qayd etildi. [12] Jumladan, Xorazm viloyatining Xazorasp tumanidagi “Sulaymonqal'a” turistik os'ish nuqtasidan Bog'ot tumanidagi “Qalajiqqal'a” turistik sog'lomlashtirish oromgohiga va keyinchalik asosiy turistik qutbi sanalgan tarixiy obidalar markazi Xiva shahrigacha bo'lgan hudda “Janubiy Xorazm” turistik rayonini shakllantirish lozim. Mazkur turistik rayon Yangiariq tumanidagi “Shayx Muxtor Vali” ziyoratgohi, Shovot tumanida Yusuf Hamadoniy ziyoratgohi, “Kulolchilar shaharchasi” va Ullisho'rko'li, hamda u yerda tashkil qilingan baliqchilik hovuzlarining turistik imkoniyatlari ham unumli foydalanish mumkin.

Xorazm viloyatida yashil energetika yo'nalishida quyosh va shamol elektr stansiyalarini barpo etish hamda chorvachilik chiqindilaridan biogaz ishlab chiqarish hududning tabiiy sharoitlari va iqtisodiy ehtiyojlariga mos keladi. Bu nafaqat energiya mustaqilligini ta'minlaydi, balki ekologik barqarorlikni kuchaytirib, iqtisodiy o'sishni tezlashtiradi. [8] Xorazm viloyati o'zining keskin kontinental iqlimi, yil davomida quyoshli kunlarning ko'pligi va shamol

resurslari bilan yashil energetika uchun qulay hudud hisoblanadi, chunki bu yerda yiliga oʻrtacha 280 dan ortiq quyoshli kun qayd etiladi va bu koʻrsatkich quyosh elektr stansiyalarini samarali ishlatish imkonini beradi.[7] Jahon banki koʻmagida xorazmda 100 megavatt quvvatga ega quyosh elektr stansiyasi qurilishi rejalashtirilgan.[5]

Bu 177 gektar maydonda joylashadi va yiliga 240 gigavatt-soatdan ortiq elektr energiyasi ishlab chiqaradi, bu esa 60 mingdan ortiq uy xoʻjaliklarini toza energiya bilan taʼminlash imkonini beradi. Shuningdek yiliga 230 ming tonnadan ortiq karbonat angidrid chiqindilarini kamaytiradi. Shamol energetikasi ham xorazm uchun istiqbolli yoʻnalish boʻlib, viloyatning ochiq tekisliklari shamol turbinalarini samarali ishlatish imkonini beradi. Elektr energiyasi ishlab chiqarishda diversifikatsiyani taʼminlaydi va energiya xavfsizligini mustahkamlaydi. Buning ustiga xorazmda chorvachilik rivojlanganligi sababli chiqindilardan biogaz ishlab chiqarish katta iqtisodiy va ekologik foyda keltiradi, chunki anaerob bijgʻish jarayonida olingan biogaz issiqlik va elektr energiyasi ishlab chiqarishda ishlatilishi mumkin, qolgan organik qoldiqlar esa sifatli oʻgʻit sifatida qishloq xoʻjaligiga qaytariladi. [11] Bu jarayon chiqindilarni kamaytiradi, ekologik barqarorlikni kuchaytiradi va iqtisodiy oʻsishni tezlashtiradi, shu bilan birga yangi ish oʻrinlari yaratadi va hududni yashil energetika markaziga aylantiradi. [9]

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili va tadqiqot metodologiyasi

Maqolada foydalanilgan adabiyotlar Xorazm viloyati iqtisodiyotini rivojlantirish masalalarini ilmiy va amaliy jihatdan yoritishda tayanch manba boʻlib xizmat qildi. Milliy statistik maʼlumotlar, Prezident farmon va qarorlari, xalqaro moliyaviy institutlar hisobotlari hamda ilmiy maqolalar orqali hududning iqtisodiy salohiyati, mavjud resurslari va istiqbolli yoʻnalishlari tahlil qilindi. Davlat statistika qoʻmitasi va Xorazmstat maʼlumotlari viloyatning demografik holati, ishlab chiqarish hajmlari va iqtisodiy koʻrsatkichlarini aniqlashda asosiy manba boʻldi. Energetika vazirligi portali va Gazeta.uz maqolalari Xorazmda qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish boʻyicha amaliy loyihalar haqida faktlarni taqdim etib, yashil energetika istiqbollarini koʻrsatdi. Prezidentning PQ-4335-son qarori qurilish materiallari sanoatini jadal rivojlantirish vazifalarini belgilab, Xorazmda gazobeton, issiqlik izolyatsiya mahsulotlari va ekologik kompozit panellar ishlab chiqarish loyihalariga asos boʻldi. Innotex Journalʼda chop etilgan biogaz ishlab chiqarish tahlili esa hududda ekologik toza energiya manbalaridan foydalanish imkoniyatlarini ochib berdi. Jahon banki va boshqa xalqaro moliyaviy institutlar hisobotlari Xorazm iqtisodiyoti global integratsiya jarayonlarida qanday oʻzgarishlarga duch kelayotganini koʻrsatib, investitsiya oqimlari va energetika loyihalarining xalqaro koʻmagini tasdiqladi.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili Xorazm viloyatining iqtisodiy rivojlanishi boʻyicha taklif etilgan yoʻnalishlar nafaqat nazariy asosga, balki

amaliy hujjatlar, statistik ma’lumotlar va xalqaro tajriba bilan mustahkamlanganini ko’rsatadi. Maqolada keltirilgan sanoat klasterlari, yashil energetika, yengil sanoat va turizmni rivojlantirish bo’yicha xulosalar ilmiy va amaliy manbalar bilan asoslangan.

Natijalar

Quyida 2025-yil yanvar sentabr holatiga ko’ra o’sish ko’rsatkichlari keltirilgan (1-jadval).

1-jadval

Xorazm viloyatining iqtisodiy ko’rsatkichlari (2025-yil yanvar-sentyabr)

Ko’rsatkichlar	Natija (foizda yoki son)	Izoh (2024-yilga nisbatan)
Yalpi hududiy mahsulot	107.3%	O’sish
Sanoat	108.8%	O’sish
Qishloq, o’rmon va baliq xo’jaligi	104.9%	O’sish
Asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar	155.6%	Juda katta o’sish
Qurilish ishlari	110.1%	O’sish
Yuk aylanmasi	104.3%	O’sish
Yo’lovchi aylanmasi	102.1%	O’sish
Chakana tovar aylanmasi	108.8%	O’sish
Xizmatlar sohasi	113.5%	O’sish
Doimiy aholi soni	2,059,078 kishi	2025-yil 1-oktabr holatiga

1-jadvaldan ko’rinib turibdiki, investitsiyalar eng yuqori o’sishni (155.6%) ko’rsatgan, qolgan barcha sohalarda ham ijobiy dinamikaga erishilgan. Bu viloyat iqtisodiyoti barqaror rivojlanayotganini ko’rsatadi. [12]

Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o’zgarishlarini takomillashtirish bo’yicha tahlillar natijalari:

Oxirgi yillarda viloyat sanoatida oziq-ovqat, to’qimachilik, mashinasozlik va kimyo tarmoqlarining ulushi ortib, past samarali yo’nalishlar qisqardi. Bu iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash va raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qilmoqda.

Qayta ishlash sanoatida meva-sabzavotlarni qayta ishlash korxonalarini tashkil etish orqali eksport hajmi kengaymoqda, mahsulotlar yuqori qo’shimcha qiymat bilan sotilmoqda va yangi ish o’rinlari yaratilmoqda.

Mahalliy mineral resurslar asosida qurilish materiallari ishlab chiqarish import o’rnini bosmoqda. 2025–2026 yillarda 40 ta loyiha ishga tushirilishi va 1100 dan ortiq ish o’rinlari yaratilishi rejalashtirilgan. [8]

Mashinasozlik va elektrotexnika yo’nalishlari qishloq xo’jaligi texnikalari yig’ish, ehtiyot qismlar ishlab chiqarish va maishiy texnika tayyorlash orqali ichki bozor to’ldirmoqda, eksport imkoniyatlarini kengaytirmoqda.

Xiva va boshqa qadimiy obidalar asosida turizm klasterlari shakllanmoqda, ekoturizm va sog’lomlashtirish turizmi rivojlanmoqda.

Quyosh va shamol elektr stansiyalarini barpo etish hamda biogaz ishlab chiqarishni yo’lga qo’yish energiya mustaqilligini ta’minlamoqda. Jahon banki

ko‘magida qurilayotgan 100 MW quvvatga ega quyosh elektr stansiyasi yiliga 240 GWh elektr energiyasi ishlab chiqarib, 60 mingdan ortiq uy xo‘jaligini toza energiya bilan ta‘minlaydi. [7]

Kimyo va farmatsevtika tarmoqlari: Paxta chigiti va qoldiqlardan bioyoqilg‘i, o‘g‘it va dorivor mahsulotlar ishlab chiqarish orqali innovatsion rivojlanish ta‘minlanmoqda.

Tuman/Shahar	Asosiy resurs va imkoniyatlar	Rivojlantirish mumkin bo‘lgan sanoat turlari
Urganch	Transport, infratuzilma, kadrlar	Mashinasozlik, elektrotexnika, IT xizmatlari
Xiva	Turizm markazi, tarixiy obidalar	Turizm klasterlari, hunarmandchilik, xizmat ko‘rsatish
Xonqa	Qishloq xo‘jaligi, paxta	To‘qimachilik, yog‘-moy sanoati
Shovot	Meva-sabzavot yetishtirish	Qayta ishlash (sharbat, konservalar), oziq-ovqat sanoati
Yangibozor	Chorvachilik, baliqchilik	Go‘sh-tut sanoati, baliq mahsulotlarini qayta ishlash
Bog‘ot	Paxta, sholi	To‘qimachilik, qog‘oz ishlab chiqarish
Gurlan	Qishloq xo‘jaligi, sholi	Oziq-ovqat sanoati, qurilish materiallari
Qo‘shko‘pir	Paxta, sabzavot	To‘qimachilik, sabzavotlarni qayta ishlash
Urganch tumani	Transportga yaqin, yer resurslari	Qurilish materiallari, logistika markazlari
Yangiariq	Meva-sabzavot, bog‘dorchilik	Qayta ishlash, qadoqlash sanoati
Hazorasp	Energetika loyihalari uchun qulay	Yashil energetika (quyosh, shamol), kimyo sanoati
Tuproqqal‘a	Qadimiy qal‘alar, turizm salohiyati	Ekoturizm, hunarmandchilik, xizmat ko‘rsatish

Muhokama

Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o‘zgarishlarini takomillashtirish masalasi mintaqaning tabiiy resurslari, iqtisodiy salohiyati va ijtimoiy imkoniyatlariga tayangan holda amalga oshirilmoqda. O‘rganilgan ma‘lumotlar shuni ko‘rsatadiki, viloyatda qayta ishlash sanoati, qurilish materiallari ishlab chiqarish, mashinasozlik, yengil sanoat, kimyo va farmatsevtika, turizm hamda yashil energetika yo‘nalishlari ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Raqobatbardoshlikni oshirish zarurati. Xorazm viloyatida sanoat tarkibiy o‘zgarishlari mahalliy korxonalardan zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, mahsulot sifatini oshirish va ichki hamda tashqi bozorlarda raqobatbardosh bo‘lishni talab qiladi. Ayniqsa, qayta ishlash sanoatida meva-sabzavotlarni yuqori qo‘shimcha qiymatli mahsulotlarga aylantirish orqali

eksport salohiyatini kengaytirish viloyatning iqtisodiy barqarorligini mustahkamlaydi.

Eksport tarkibini diversifikatsiya qilish. Viloyat iqtisodiyoti asosan qishloq xo‘jaligi mahsulotlariga bog‘liq bo‘lib, ularni xom holda sotish eksport daromadlarini cheklab qo‘ymoqda. Zamonaviy qayta ishlash korxonalarini tashkil etish, to‘qimachilikni tayyor kiyim-kechak va brend mahsulotlarga aylantirish, qurilish materiallarini energiya tejamkor texnologiyalar asosida ishlab chiqarish orqali eksport tarkibini diversifikatsiya qilish mumkin. Bu esa Xorazmni nafaqat ichki bozor, balki mintaqaviy va xalqaro bozorlarda ham raqobatbardosh hududga aylantiradi.

Texnologik transfer va innovatsiyalar. Mashinasozlik va elektrotexnika yo‘nalishida yangi texnologiyalarni joriy etish, qishloq xo‘jaligi texnikalarini yig‘ish va ehtiyot qismlar ishlab chiqarish ichki bozorni to‘ldirish bilan birga eksport imkoniyatlarini kengaytiradi. Shuningdek, kimyo va farmatsevtika tarmoqlarida paxta chigiti va qoldiqlardan bioyoqilg‘i, o‘g‘it va dorivor mahsulotlar ishlab chiqarish innovatsion taraqqiyotga xizmat qiladi.

Turizm va xizmat ko‘rsatishning ta’siri. Xiva va boshqa qadimiy obidalar asosida turizm klasterlarini shakllantirish, ekoturizm va sog‘lomlashtirish turizmini rivojlantirish viloyatning xizmat ko‘rsatish sektorini kengaytiradi. Bu jarayon nafaqat iqtisodiy o‘sishga, balki Xorazmning xalqaro miqyosda tanilishiga ham xizmat qiladi.

Yashil energetika istiqbollari. Quyosh va shamol elektr stansiyalarini barpo etish, biogaz ishlab chiqarishni yo‘lga qo‘yish Xorazm viloyatini energiya mustaqilligiga olib keladi. Bu nafaqat ekologik barqarorlikni kuchaytiradi, balki yangi ish o‘rinlari yaratadi va hududni yashil energetika markaziga aylantiradi.

Ijtimoiy-iqtisodiy tenglik masalasi. Sanoat tarkibiy o‘zgarishlari viloyatning ayrim tumanlarida tezroq rivojlanishni ta‘minlashi mumkin. Shu bois davlat siyosati iqtisodiy imkoniyatlarni barcha hududlarga teng taqsimlashga qaratilishi lozim. Bu jarayon ijtimoiy-iqtisodiy tenglikni ta‘minlab, aholi turmush darajasini yaxshilashga xizmat qiladi.

Xulosa

Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o‘zgarishlarini takomillashtirish ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangan bo‘lib, bu jarayon hududning tabiiy, iqtisodiy va ijtimoiy imkoniyatlariga tayangan holda amalga oshirilmoqda. Oxirgi yillarda viloyat sanoatida oziq-ovqat, to‘qimachilik, mashinasozlik va kimyo tarmoqlarining ulushi ortib, past samarali yo‘nalishlar qisqargan. Bu esa iqtisodiy diversifikatsiya va raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qilmoqda.

Maqolada ta’kidlanganidek, Xorazm viloyatining har bir tumani o‘ziga xos resurs va imkoniyatlarga ega bo‘lib, ulardan kelib chiqib istiqbolli sanoat turlari shakllantirilishi zarur. Masalan, Urganchda mashinasozlik va elektrotexnika, Xivada turizm va hunarmandchilik, Shovotda meva-sabzavotni

qayta ishlash, Yangibozorda go'sht-sut sanoati, Hazoraspda yashil energetika va kimyo sanoati kabi yo'nalishlar viloyat iqtisodiyotining yangi "o'sish nuqtalari" sifatida ko'rilmoqda. Ustuvor yo'nalishlar ichida qayta ishlash sanoati alohida ahamiyatga ega, chunki Xorazmda yetishtiriladigan pomidor, uzum, qovun kabi mahsulotlar ko'p hollarda xom holda sotilmoqda. Zamonaviy qayta ishlash korxonalarini tashkil etish mahsulotlarni yuqori qo'shimcha qiymat bilan eksport qilish imkonini beradi. Qurilish materiallari sanoati ham viloyat uchun muhim bo'lib, mahalliy mineral resurslardan g'isht, sement, keramika ishlab chiqarish import o'rnini bosadi va energiya tejankor materiallar ishlab chiqarish uy-joy qurilishida samaradorlikni oshiradi. Mashinasozlik va elektrotexnika yo'nalishida qishloq xo'jaligi texnikalari yig'ish, ehtiyot qismlar ishlab chiqarish hamda maishiy texnika tayyorlash ichki bozorni to'ldirish va eksport imkoniyatlarini kengaytiradi. Yengil sanoat va dizayn esa to'qimachilikni tayyor kiyim-kechak va brend mahsulotlarga aylantirish orqali yuqori qo'shimcha qiymat yaratadi. Kimyo va farmatsevtika tarmog'ida paxta chigiti va qoldiqlardan bioyoqilg'i, o'g'it, yog' ishlab chiqarish hamda dorivor o'simliklarni qayta ishlash asosida farmatsevtika rivojlantirilishi ko'zda tutilgan.

Turizm va xizmat ko'rsatish yo'nalishida Xiva va qadimiy qal'alar asosida turizm klasterlari, ekologik va sog'lomlashtirish turizmi rivojlantiriladi. Yashil energetika esa quyosh va shamol elektr stansiyalari hamda biogaz ishlab chiqarish orqali energiya mustaqilligini ta'minlaydi va ekologik barqarorlikni kuchaytiradi.

Umuman olganda, Xorazm viloyatida sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari hududning tabiiy resurslari, iqtisodiy salohiyati va geografik joylashuviga mos ravishda belgilangan. Bu yo'nalishlar amalga oshirilsa, viloyat iqtisodiyoti diversifikatsiyalangan, raqobatbardosh va eksportga yo'naltirilgan tizimga aylanadi, yangi ish o'rinlari yaratiladi va aholi turmush darajasi sezilarli darajada yaxshilanadi.

Xulosa qilib aytganda, Xorazm viloyatining barqaror iqtisodiy rivojlanishi uchun qayta ishlash, qurilish materiallari, mashinasozlik, yengil sanoat, kimyo va farmatsevtika, turizm hamda yashil energetika tarmoqlarini ustuvor yo'nalish sifatida rivojlantirish eng muhim vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Michael Porterning "The Competitive Advantage of Nations" maqolasi va uning raqobatbardoshlik nazariyasi.
2. **Muhandislik-iqtisodiyot.uz** — Muhandislik va iqtisodiyot portali. Toshkent, 2023. URL: <http://muhandislik-iqtisodiyot.uz>
3. **Namangan State University** — *Dorivor o'simliklarni yetishtirish va qayta ishlash texnologiyasi*. Namangan, 2022.
4. **O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni** — "2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"

(PF-60, 28-yanvar 2022-yil). Toshkent: LEX.UZ. URL: <https://lex.uz/docs/5841063>

5. **World Bank** — *Uzbekistan Country Economic Update: Navigating Through Crisis*. Washington D.C., 2022. URL: <https://worldbank.org>

6. **Vsemirnyjbank.org** — Jahon banki rasmiy portali. URL: <https://vsemirnyjbank.org>

7. **Gazeta.uz** — “Xorazmda quyosh stansiyasi” maqolasi. Toshkent, 2022. URL: <https://gazeta.uz>

8. **O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori** — “Qurilish materiallari sanoatini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” (PQ-4335, 23-may 2019-yil). Toshkent: LEX.UZ. URL: <https://lex.uz/docs/4355>

9. **Innotex Journal** — “Biogaz ishlab chiqarish tahlili” maqolasi. Toshkent, 2021. URL: <http://innotex-journal.uz>

10. **Stat.uz** — O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi rasmiy sayti. Toshkent, 2023. URL: <https://stat.uz>

11. **Minenergy.uz** — O‘zbekiston Respublikasi Energetika vazirligi rasmiy sayti. Toshkent, 2023. URL: <https://minenergy.uz>

12. **Xorazmstat.uz** — O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi Xorazm viloyati boshqarmasi rasmiy sayti. Urganch, 2023. URL: <https://xorazmstat.uz>

Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali

+998 71 239 28 13

Tashkent, Uzbekistan

ilmiymaktab@gmail.com

www.laboreconomics.uz